

Рецензію
отримала 24.06.2026
Голова разової
спеціалізованої
ради ДФ.26.133.128
доктор педагогічних наук,
професор
Олександр Ольга
Миколаївна

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ.26.133.128
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка
доктору педагогічних наук, професору,
завідувачу кафедри музикознавства та музичної освіти
факультету музичного мистецтва і хореографії
Ользі ОЛЕКСЮК

Рецензія

Рецензента Заверухи Олени Леонідівни, кандидата мистецтвознавства, доцента, завідувача кафедри академічного та естрадного вокалу Київського столичного університету імені Бориса Грінченка про дисертацію **Россіхіної Марини Володимирівни «Італійська оперна традиція в українському вокальному виконавстві та педагогіці останньої третини XVIII – початку XX століття»**, подану на здобуття наукового ступеню доктора філософії зі спеціальності 025 Музичне мистецтво.

Актуальність дисертаційного дослідження М. Россіхіної зумовлена необхідністю комплексного осмислення ролі італійської оперної традиції у становленні українського вокального виконавства та педагогіки, що є вагомим ланкою в історії національної музичної культури. Цінність наукового доробку полягає в тому, що дисертанткою здійснено цілісне осмислення впливу італійських оперних співаків на становлення українського вокального виконавства та освіти в аспекті спадкоємності, яка простежується через стажування та навчання українських вокалістів у провідних італійських майстрів, їхні виступи на сценах італійських оперних театрів, а також формування авторських вокально-методичних систем у закладах музичної освіти України.

Наукова новизна, вказана на с. 17-18 є беззаперечною, в чому підтверджується унікальність даної роботи. М. Россіхіною застосовуються історико-хронологічний та біографічний методи, компаративний та джерелознавчий аналізи, чим забезпечено належний рівень обґрунтованості положень і висновків дисертації. Використання зазначених методів та аналізу допомогло авторці на високому рівні розв'язати всі завдання дослідження.

Теоретичну основу роботи становлять наукові праці з історії західноєвропейської музики, теорії та історії вокального мистецтва, історії

української культури та україно-італійських мистецьких зв'язків, теорії вокальної педагогіки та фізіології співу, що дало змогу комплексно осмислити досліджувану проблематику. Дисертація М. Россіхіної демонструє цілісність наукової концепції, вирізняється чітко вибудованою структурою. Науковий матеріал подано послідовно, логічно й аргументовано, із належним рівнем теоретичного обґрунтування.

Задекларована в кваліфікаційній науковій праці мета – «виявити шляхи, способи і характер впливу італійської оперної традиції на українське вокальне виконавство та педагогіку останньої третини XVIII – початку XX століття» (с. 15 дис.) – досягнута, а визначені завдання успішно розв'язано. Об'єкт і предмет дослідження узгоджені з метою роботи.

Дисертація має традиційну структуру: анотації, вступ, три розділи, висновки, список використаної літератури (334 найменування, серед яких 221 джерело іноземною мовою, зокрема архівні документи (статті з газет, рецензії на виступи співаків тощо), додатки. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 202 сторінки, основного тексту – 156 сторінок.

Перший розділ дисертації «Італійське оперне мистецтво XVII – початку XX століття як європейський культурно-мистецький феномен» присвячений вивченню генезису та еволюції італійського оперного мистецтва означеного періоду, а також дослідженню феномену стилю *bel canto* в італійському оперному мистецтві XVII – початку XX століття.

У **підрозділі 1.1** простежено послідовні етапи розвитку оперного жанру – від *stile recitativo* «Флорентійської камерати» до зрілих форм вердіївської музичної драми з її психологічною достовірністю та веристської опери, для якої характерна «натуралістична правда життя» (с. 39 дис.). Водночас дисертанткою висвітлено еволюцію вокальної техніки, звуковидобування та виконавської манери, а також діяльність провідних італійських вокальних шкіл (Неаполітанської, Болонської та ін.). У **підрозділі 1.2** здобувачкою слушно розглянуто італійський оперний стиль *bel canto* як досконалу художньо-естетичну систему, що ґрунтується на органічній взаємодії фізіологічних можливостей голосового апарату та художньої виразності

звучання. Авторка переконливо доводить, що школа *bel canto* «базується на непорушних канонах діафрагмального дихання (*appoggio*), резонаторного фокусування звуку («маска») та бездоганного *legato*» (с. 57 дис.).

У **другому розділі** кваліфікаційної наукової праці «Роль італійських педагогів вокалу у професійній підготовці українських співаків останньої третини XVIII – початку XX століття» здобувачкою розглянуто творчі постаті українських співаків в Італії означеного періоду та специфіку їх навчання, а також досліджено виконавську та педагогічну діяльність італійських вокалістів в Україні зазначеного періоду. Так, у **підрозділі 2.1** дисертанткою простежено основні етапи навчання українських співаків М. Полторацького, Г. Марчцинкевича, М. Березовського, Д. Бортнянського, М. Іванова, С. Гулака-Артемівського, І. Бутенка, О. Мигшуги, В. Астаф'євої, М. Лубковської, О. Каміонського, К. Брун, С. Крушельницької в Італії, розкрито роль провідних італійських педагогів Е. Б'янкі, А. Ноццарі, П. Романі, Ф. Креспі, Л. Джиральдоні та ін., а також принципів школи *bel canto* у формуванні виконавської майстерності українських вокалістів. На основі персоналій висвітлено особливості творчих контактів українських співаків з італійським музичним середовищем, а також проаналізовано методичні засади вокального навчання в приватних школах і Міланській консерваторії. Здобувачкою доведено, що італійський досвід став визначальним чинником становлення української академічної вокальної школи, сприяв інтеграції українських виконавців у європейський культурний простір та подальшому розвитку національної вокальної педагогіки. М. Россіхіною обґрунтовано наступність педагогічних традицій провідних італійських майстрів та поширення принципів *bel canto* в українському вокальному мистецтві.

У **підрозділі 2.2** дисертанткою переконливо обґрунтовано активний і системний характер виконавської та педагогічної діяльності італійських вокалістів в Україні: Дж. Беллолі, А. Фаббрі, С. Сабателлі, П. Кантареллі, Е. Гандольфі, Ф. Бугамеллі, Д. Дельфіно-Менотті, К. Массіні, Р. А. Ромео, П. Буцці, А. Коррадіні, Л. Фіноккі, А. Д'Альберті, А. Цанотті, Е. Галеа, О. Бартоліні, Ф. А. Роккіджані та ін. Встановлено, що італійські співаки виступали в Україні у

домашніх театрах, аматорських концертах та професійних оперних сценах тощо. Педагогічна діяльність охопила шлях від камерного домашнього навчання, інститутів шляхетних дівчат, до викладання в перших вітчизняних консерваторіях, приватних музичних закладах.

У **третьому розділі** дисертації «Шляхи поширення італійської оперної традиції українськими виконавцями й педагогами вокалу XIX – початку XX століття» авторка досліджує виступи українських співаків на європейських сценах у виконанні італійського оперного репертуару та аналізує рецепцію італійської опери в українській виконавській та педагогічній практиці означеного періоду. У **підрозділі 3.1** авторкою вперше узагальнено та реконструйовано історичні дані щодо виступів українських оперних співаків І. Бутенка, О. Мишуги, В. Астаф'євої, О. Герасименка, М. Лубковської, С. Крушельницької, О. Каміонського, К. Брун, О. Ольгіної на європейській сцені, про що заявлено і в новизні на с. 17-18 дис. Окрім того, на основі джерельних матеріалів дисертанткою презентована виконавська діяльність знакового співака І. Іванова. Варто зазначити, що висвітлений цікавий і ґрунтовний матеріал виконавської діяльності вищезазначених співаків поглиблює уявлення про особливості формування української вокально-виконавської школи в європейському контексті та буде корисним як для співаків-початківців, так і для професійних майстрів.

У **підрозділі 3.2** на основі досліджень українських науковців, а також газет і журналів здобувачкою репрезентовано виконавську діяльність співаків І. Бутенко, О. Герасименка, виконавську і педагогічну діяльність видатних майстрів О. Мишуги, В. Астаф'євої, М. Лубковської, О. Каміонського, К. Брун, С. Крушельницької. Варто зазначити, що дисертанткою вперше висвітлено роль антрепренерської діяльності М. Лубковської в інтеграції італійської оперної традиції в українське виконавство.

Цінним є те, що в третьому розділі дисертації (здебільшого в підрозділі 3.1) авторка дослідження опирається на значну кількість матеріалів італійських газет «Rivista teatrale melodrammatica», «Il Mondo Artistico», «Il Risveglio», «Lombardia», «Perseveranza», «Pragerabendblatt», «Lo Sveglarino»; «Corriere di Napoli»; видань

«Cenni storici», «Il Corriere della Sera»; часописів «La Cecale», «Italia», «L'Arte Melodrammatica», «L'eco dell'industria» та ін., які свідчать про тісні українсько-італійські зв'язки у сфері оперного виконавства і педагогіки.

Висновки логічно та послідовно узагальнюють результати кваліфікаційної наукової праці. Важливим компонентом авторського дослідження М. Россіхіної є Додатки, де подано таблиці відомості про українських вокалістів, які навчалися традиції італійського оперного співу в період з кінця XVIII – початку XX століття (на основі біографічних словників І. Лисенка та А. Пружанського) (Додаток 1), що конкретизує та доповнює ґрунтовний матеріал дослідження.

Дисертаційний доробок М. Россіхіної «Італійська оперна традиція в українському вокальному виконавстві та педагогіці останньої третини XVIII – початку XX століття» поза всяким сумнівом є значущим для сучасного музикознавства. Авторські напрацювання викладені у 3-х одноосібних фахових публікаціях та 1-х тезах доповідей у збірниках матеріалів дистанційного міжнародного форуму, що охоплюють коло наукових проблем, висвітлені у роботі та засвідчує належну апробацію матеріалів дисертації. Кількість та обсяг публікацій відповідають усім чинним вимогам МОН України, що висуваються на здобуття ступеня доктора філософії.

У рецензованій кваліфікаційній науковій праці не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації. Здобувачка коректно посилається на наукові джерела інших авторів.

Високо оцінюючи рівень проведеного дисертаційного дослідження, його наукову новизну, достовірність, обґрунтованість і практичну значущість результатів, вважаємо за доцільне звернути увагу на окремі зауваження та запитання, що виникли в процесі його опрацювання.

Зауваження:

1. У списку використаної літератури спостерігаємо наявність російськомовних джерел, які видані в росії (№ 1, 13, 19, 51, 52, 60, 71-72, 77, 119) та в Україні (№ 2, 5, 9, 25, 28-39, 58, 59, 65-66, 69, 81, 85-101, 117-118). У першому розділі дисертантка опирається на російськомовну літературу № 1, 81, у другому розділі – № 2, 5, 9, 13,

19, 25, 58-60, 65-66, 69, 71-72, 119, а в третьому – № 28-39, 51-52, 71, 77, 85-88, 91-94, 96-97, 99-101, 117-118. Більша кількість російськомовних джерел, виданих в Україні, – це статті із газет, журналів в межах 1859 – 1899 рр. та зумовлено тим, що в тодішній час мова видання преси та іншої літератури була російською. В дисертації також наявні згадки про російського композитора М. Глінку (с. 65-66, 83 дис.), українську співачку О. Ольгіну, яка навчалась і «виступала на провідних сценах Санкт-Петербурга» (с. 127 дис.) тощо. У відомостях про українських вокалістів, наведених у Додатку 1, вказані такі міста навчання та концертної діяльності співаків як москва, петербург і росія як держава. Використання цих географічних назв зумовлене історичним контекстом дослідження, оскільки саме в той час жили та здійснювали свою професійну діяльність виконавці.

2. В підрозділі 3.2 авторкою детально розглянуто педагогічну діяльність О. Мишуги та С. Крушельницької, тоді як узагальнено представлено педагогічну діяльність В. Астаф'євої, М. Лубковської, О. Камінського, К. Брун. Втім, висловлене міркування може бути використане дисертанткою у подальших наукових дослідженнях.

Запитання:

1. Чим був зумовлений вибір постатей українських співаків останньої третини XVIII – початку XX ст. у Вашій роботі? Чи існують українські виконавці окресленого періоду, які залишилися поза межами Вашого дисертаційного дослідження? Якщо так, назвіть їх.

2. У підрозділі 2.2, висвітлюючи історію заснування та діяльності інститутів шляхетних дівчат в Одесі, Полтаві та Києві, здобувачка на с. 86 зазначає, що до таких навчальних закладів «нерідко запрошували італійських музикантів». Водночас, як приклад, наведено лише співачку-сопрано А. Фаббрі, яка викладала в Київському інституті шляхетних дівчат упродовж 1840 – 1853 рр. Назвіть, будь ласка, інших представників італійської музичної школи, залучених до викладацької діяльності в цих закладах?

Висловлені зауваження та запитання зумовлені прагненням до уточнення та поглиблення окремих положень дисертаційного дослідження, відкривають

перспективи для подальших наукових розвідок. Водночас вони жодним чином не впливають на позитивну оцінку роботи та її безсумнівну наукову значущість.

Узагальнюючи результати дисертації дає підстави констатувати, що представлена праця є самостійно виконаним, завершеним і цілісним науковим дослідженням, у якому успішно реалізовано поставлену мету та розв'язано визначені наукові завдання. Робота характеризується високим рівнем теоретичного осмислення проблематики. Отримані результати істотно розширюють наукові уявлення про досліджувану проблематику, характеризуються новизною й достовірністю, а також мають суттєве теоретичне значення та практичну цінність. За своїм змістом і рівнем виконання кваліфікаційна робота відповідає встановленим вимогам до наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії.

Проведене дослідження засвідчує високий рівень наукової зрілості авторки. Здобувачка переконливо продемонструвала сформованість навичок науково-дослідницької діяльності, здатність до самостійного розв'язання поставлених наукових завдань, послідовного обґрунтування авторської концепції. Робота вирізняється вагомою теоретичною та практичною значущістю, що зумовлює її актуальність для мистецтвознавчої науки, професійної вокально-виконавської сфери та царини вокальної педагогіки. Вважаю, що дисертація **Россіхіної Марини Володимирівни «Італійська оперна традиція в українському вокальному виконавстві та педагогіці останньої третини XVIII – початку XX століття»** повністю відповідає вимогам, визначеним МОН України до робіт даного профілю, а дисертантка беззаперечно заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво», галузі знань 02 «Культура і мистецтво».

Кандидат мистецтвознавства, доцент,
завідувач кафедри академічного та
естрадного вокалу Факультету музичного
мистецтва і хореографії Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка

